

to the study of the materials, from which they are made and design features. It is noted that these devices should be light and allow one person to control them. On the basis of research, the author came to the conclusion that all sets of mobile protective structures (tent, screen) should be made of durable, non-transparent, impermeable, but easily breathable material. The design should allow easy connection of individual elements in order to increase the area of protection, both around the perimeter and in height.

All of the above allows us to conclude that the improvement and updating of the arsenal of special technical tools used by police officers to preserve the situation at the scene of incident are the necessary realities of today.

Key words: scientific and technical means, event protection, technical and forensic equipment.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.22>
УДК 343.98

І. С. Войтенко
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри

Університет державної фіскальної служби України

ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

У статті проаналізовано поняття «правове забезпечення», «значення та порядок проведення судової експертизи при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток». Вказану експертизу визнано незамінним засобом перевірки та одержання нових доказів. Визначено значення техніко-криміналістичного експертного дослідження банківських платіжних карток. Констатовано, що почеркознавча експертиза при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток, застосовується досить рідко, що вказує на недостатність застосування цього виду експертиз. Показано важливість протидії новітнім способам шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток. Серед новітніх експертиз відзначено програмно-технічну експертизу та експертизу електронних документів.

Ключові слова: шахрайство, банківські платіжні картки, документ, судово-бухгалтерська експертиза, програмно-технічна експертиза

Серед злочинів у сфері економіки особливе місце належить шахрайствам, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток. Останнім часом в нашій державі таке шахрайство набуло поширення та характеризується удосконаленням форм та способів вчинення. Будучи в основному ненасильницьким посяганням на суспільні

відносини, шахрайство, що вчиняється з використанням банківських платіжних карток, проявляється у заволодінні чужим майном або придбанні права на чуже майно шляхом обману чи зловживання довірою та за допомогою незаконних дій з банківськими платіжними картками.

Шахрайство з банківськими платіжними картками як проблема постала ще в кінці 1990-х років. Цей вид злочинів виділяється відсутністю насильства, та тим, що потерпілі – банк та законний власник картки, як правило, не бачать суб'єкта цього кримінального правопорушення. На сьогодні, із кожної тисячі трансакцій близько кожні дві є проблемними. Завдана шкода також збільшується, що вказує на існування організованої кримінальної індустрії, пов'язаної з незаконним використанням банківських платіжних карток.

Судову експертизу при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, слід визнати вагомим, а в більшості випадків – незамінним засобом перевірки та одержання нових доказів у провадженні.

Серед криміналістичних експертиз найчастіше при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток, проводиться техніко-криміналістичне дослідження самих платіжних карток, інших документів, за допомогою яких шахрай діяв чи які викрав, трасологічна експертиза, судово-бухгалтерська, комплексна комп'ютерно-технічна та інші види експертиз.

Судові експертизи при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток, призначаються і проводяться в загальному порядку відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року [7] (КПК України), Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII [17], Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» від 8 жовтня 1998 року № 53/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 3 листопада 1998 року за № 705/3145 (в редакції Наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 року № 1950/5) [15], Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30 травня 1997 року № 8 [18], а також рекомендацій криміналістичної тактики.

Техніко-криміналістичне дослідження документів при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, вже було предметом дослідження вчених. Так, С. Й. Гонгало зазначає, що на сучасному етапі техніко-криміналістична експертиза документів здатна вирішувати цілий комплекс нових завдань, які ставлять перед нею судова та слідча практика. Більшість досліджень має комплексний характер і вирішується в рамках комплексних експертиз, що вимагає від експертів знань у галузях інших наук. Такі знання не обов'язково повинні бути ґрунтовними, вони мають забезпечити належний рівень співпраці експертів для прийняття (формування) спільного висновку [4, с. 168].

При призначенні технічної експертизи банківських платіжних карток розглянутого виду потрібно провести ідентифікацію та (при можливості)

діагностику пристрою, на якому були виготовлені паперові документи. Криміналістично значима інформація, яка була отримана при експертному дослідженні на паперовому носії, може слугувати початком для проведення подальших програмно-технічних експертиз. За паперовим документом також може бути визначений і вид комп'ютерної інформації.

Предметом криміналістичного дослідження до недавніх часів були лише письмові документи, виконані на площі матеріального носія, в основному, паперового. Тому документи поділялися на письмові, виконані скорописом, друкованими літерами (стилізоване письмо), цифрами (цифрове письмо), друкованими формами (машинописні і поліграфічні документи); графічні документи, до яких відносили рисунки, креслення, схеми; фото-, кіно- і звуковідеодокументи тощо.

Почеркознавча експертиза при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, за даними А. В. Реуцького, застосовується лише у 20 % всіх справ [19, с. 14], що вказує на недостатність застосування цього виду судових експертиз. Хоча, за дослідженнями Т. В. Охрімчук, призначення судово-почеркознавчої експертизи відбувається у 52,2 % подібних випадків [9, с. 127].

На наш погляд, почеркознавчу експертизу обов'язково слід призначити з метою встановлення належності підписів на паперових документах, а також підписів на самих банківських платіжних картках при наявності на них підпису.

На бланках вказаних документів можуть залишитися і відбитки пальців рук осіб, які їх підписали, тому варто призначати і дактилоскопічну експертизу.

Експертиза електронного підпису повинна проводитися для визначення електронного підпису відповідним нормам, вказаним у законах України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року № 851-IV [13], «Про електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII [12], «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 року № 675-VIII [14] та інших.

Зокрема, електронний підпис – це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис (п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги»). Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Варто зазначити, що у літературі пропонується доукомплектувати комп'ютер пристроєм, який би зчитував біометрику людини та записував би ці дані не в сам комп'ютер, а в токен (електронний ключ, який видається користувачу в банку для авторизації та підтвердження трансакцій у платіжній системі), також підключений до комп'ютера [8, с. 26, 28].

Однією з найбільш поширених експертиз при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток, є судово-бухгалтерські експертизи. Об'єктами експертизи тут є первинні документи й фінансова звітність.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV [11] первинний документ – це документ, який містить відомості про господарську операцію, а фінансова звітність – це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

У ході проведення досудового слідства при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, призначення та проведення судово-бухгалтерської експертизи здійснюється з метою: 1) з'ясування суперечностей між матеріалами документальної перевірки та матеріалами кримінального провадження; 2) усунення суперечностей між результатами первинної та наступними документальними перевірками; 3) підтвердження розміру матеріальної шкоди, встановленої матеріалами документальної перевірки; 4) встановлення фактів порушення законодавства; 5) встановлення правильності оформлення фінансово-господарських операцій, руху грошових коштів та їх відповідності встановленим вимогам ведення бухгалтерського обліку, звітності та чинним нормативним актам; 6) перевірки правильності методів дослідження при проведенні документальних перевірок і відповідності їм отриманих висновків; 7) встановлення стану бухгалтерського обліку та звітності на підприємстві, що перевіряється, та відповідності його встановленому порядку; 8) встановлення кола осіб, відповідальних за повноту та правильність дотримання господарського законодавства і тих, які припустили вказані порушення тощо [2, с. 175-177].

Враховуючи істотну суспільну небезпеку порушень правил бухгалтерського обліку в сучасній господарській діяльності, нагальною виступає необхідність визначити поняття бухгалтерського документа як предмета злочину у цій сфері господарської діяльності [1, с. 42].

Протидія новітнім способам шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, також здійснюється за допомогою експертно-криміналістичного забезпечення процесу розслідування вказаним видам шахрайств, які на сьогодні мають величезну кількість проявів. При цьому, як вказують А. М. Клочко та А. О. Єременко, «...Новітні прояви вчинення «банківських злочинів» не досліджувались достатньою мірою, оскільки зловмисники поступаються застарілим способам вчинення злочинних посягань» [5, с. 83].

До ефективних способів протидії розслідуванню шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, слід віднести пошук нових науково-технічних засобів, нові експертизи у цій сфері розслідування, пошук нових методів вже існуючих видів експертиз.

Зокрема, С. І. Гонгало обґрунтовує, що судова техніко-криміналістична експертиза документів може бути проведена в рамках моноекспертизи, комплексної експертизи або комплексу експертиз. Вибір виду експертизи залежить від того, які саме питання цікавлять того, хто призначає судову експертизу. Автором також розглянуто основні перспективні напрями розвитку судової техніко-криміналістичної експертизи документів. Такими є дослідження документів з елементами захисту, машинограм, документів, виготовлених засобами оперативної поліграфії та друкуючими пристроями для персональних комп'ютерів,

електронних документів в середовищі їх існування тощо. Необхідна розробка і подальше вдосконалення експертних методик, які підлягають сертифікації і державній реєстрації. Дослідником запропоновано призначати техніко-криміналістичну експертизу комп'ютерних документів або їх комплексні експертизи [3, с. 15-16].

Важливим під час експертно-криміналістичного забезпечення процесу розслідування шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток, є призначення окремої експертизи електронних документів.

Електронний документ – це специфічне джерело доказів при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток. У ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ визначено так: «документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа». Проте у деяких актах подається інакше визначення електронного документу. Так, у Положенні про електронні освітні ресурси, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 жовтня 2012 року № 1060 електронний документ – це «документ, інформація в якому подана у формі електронних даних і для використання якого потрібні технічні засоби» [16].

Експертиза електронних документів при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток, звичайно провадиться шляхом встановлення доступу до вказаних електронних документів, їх огляду, копіювання. Можливе здійснення знімків екрана (англ. screenshot, скриншот, зняток) – зображення, отримане комп'ютером, що зображує дійсно те, що бачить користувач на екрані монітора. Суд може призначити експертизу для установлення та фіксування змісту веб-сайту, порталу, сторінки, вмісту електронної скриньки, інших місць збереження електронних даних у мережі Інтернет.

До порівняно нових видів судових експертиз, які можна застосувати при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, можна віднести програмно-технічну експертизу, хоча ця експертиза як самостійний вид криміналістичного дослідження заявила про себе, на думку деяких дослідників, з початку 1990-х років [6, с. 458]. М. В. Рудик, проаналізувавши найбільш розповсюджені способи крадіжок грошей із пластикових карток та ураховуючи технічні можливості сьогодення, формулює наступні заходи протидії цьому негативному явищу, основними з яких є програмно-технічні експертизи [20, с. 168].

За допомогою програмно-технічних експертиз можуть вирішуватися такі завдання: відтворення й роздрукування всієї або частини комп'ютерної інформації (за певними темами, ключовими словами тощо), що міститься на машинних носіях, у тому числі та, яка знаходиться в нетекстовій формі (у складних форматах – у формі мов програмування, у формі електронних таблиць, баз даних тощо); відновлення комп'ютерної інформації, що раніше містилася на машинних носіях, але згодом стертої (знищеної) або зміненої (модифікованої) з різних причин; встановлення дати й часу створення, зміни (модифікації), стирання, пошкодження, знищення або копіювання тої або іншої інформації (файлів, програм і т.д.) тощо [10, с. 435].

У комплексі призначення та проведенням нових експертних досліджень у цій сфері для протидії новітнім способам шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, необхідні, на наш погляд, також наступні заходи: співпраця правоохоронних, інших державних, а також громадських органів у сфері боротьби з цим видом злочинів; формування рекомендацій, які допоможуть користувачу зберегти персональні дані кредитної картки та кошти на рахунок; запровадження нових експертиз у цій сфері розслідування, а також пошук нових методів вже існуючих видів експертиз.

Таким чином, призначення та проведення судових експертиз при розслідуванні шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, пов'язані з необхідністю дослідження підроблених документів та інших предметів, які використовував шахрай. При цьому слід зазначити, що ознаки злочинів у сфері шахрайств, що вчиняються з використанням кредитних карток, не завжди очевидні і доступні для органолептичного спостереження, навіть з використанням найпростіших оптичних засобів. Деякі предмети вимагають залучення знань фахівців. Спеціалісти, які беруть участь в оглядах місця події, обшуках, проводять попереднє дослідження, проте основні питання все-таки вирішуються судовою експертизою.

Перелік посилань

1. Буртової М. О. Кримінально-правове значення та види бухгалтерських документів при вчиненні злочинів у сфері господарської діяльності. *Адвокат*. 2009. № 10. С. 38–42.

2. Буртової М. О. Кримінально-правові засоби запобігання злочинам у сфері господарської діяльності, що вчиняються з використанням документів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: зб. наук. праць Дніпропетровськ: ДДУВС, 2009. № 1 (42). С. 173–177.

3. Гонгало С. Й. Судова техніко-криміналістична експертиза документів: сучасні можливості дослідження та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2013. 20 с.

References

1. Burtovoi, M. O. (2009). Kriminalno-pravove znachennia ta vydy bukhgalterskykh dokumentiv pry vchynenni zlochnyiv u sferi hospodarskoi diialnosti [Criminal legal value and types of accounting documents in committing crimes in the field of economic activity]. *Advokat [Lawyer]*, No 10. pp. 38–42.

2. Burtovoi, M. O. (2009). Kryminalno-pravovi zasoby zapobihannia zlochnyam u sferi hospodarskoi diialnosti, shcho vchyniautsia z vykorystanniam dokumentiv [Criminal legal means of prevention of crimes in the field of economic activity, committed with the use of documents]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnkh sprav: zb. nauk. prats* Dnipropetrovsk: DDUVS [Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs: Collection of scientific articles Dnipropetrovsk: DDUVS], No 1 (42). pp. 173–177.

3. Honhalo, S. I. (2013). Sudova tekhniko-kryminalistychna ekspertyza dokumentiv: suchasni mozhyvosti doslidzhennia ta perspektyvy rozvytku: avtoref. dis. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09; Kyivskiy nats. un-t im. T. Shevchenka [Forensic technical examination of documents: modern research opportunities and prospects of development: author's

- abstract. dissertation ... Candidate of Juridical Sciences: specialty 12.00.09; Taras Shevchenko National University of Kyiv]. K., 20 p.
4. Гонгало С. Й. Сучасні можливості судової техніко-криміналістичної експертизи документів та перспективи її розвитку. *Право України*. 2009. № 10. С. 162–169.
4. Honhalo, S. I. (2009). Suchasni mozhlivosti sudovoi tekhniko-kryminalistichnoi ekspertyzy dokumentiv ta perspektyvy ii rozvytku [Modern possibilities of forensic examination of documents and prospects for its development]. *Pravo Ukrainy* [The law of Ukraine]. No 10. pp. 162–169.
5. Ключко А. М., Єременко А. О. Шахрайство з використанням банківських платіжних карток. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 82–86.
5. Klochko, A. M., Yeremenko, A. O. (2016). Shakhraistvo z vykorystanniam bankivskykh platizhnykh kartok [Fraud with the use of bank payment cards]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal* [Legal scientific electronic journal]. no 1. pp. 82–86.
6. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика: учеб. Москва: НОРМА–ИНФРА-М, 2002. 990 с.
6. Averianova, T. V., Belkin R. S., Korukhov Iu. G., Rossinskaya E. R. (2002). Kriminalistika: ucheb. [Forensics: a textbook]. Moscow: 990 p.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370.
7. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku [The Criminal Procedural Code of Ukraine of April 13, 2012]. *Ofitsiyni visnik Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 2012. no 37. Article 1370.
8. Немкова О. А. Шляхи підвищення безпеки Інтернет-банкінгу. *Наукові праці [Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. Комп'ютерні технології. 2013. Т. 229. Вип. 217. С. 24–29.
8. Niemkova, O. A. (2013). Shliakhy pidvyshchennia bezpeky Internet-bankinhu [Ways to improve the security of Internet banking]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universitetu im. Petra Mohyly kompleksu 'Kyievo-Mohylianska akademiia']* [Scientific works [Black Sea State University named after Petro Mohyla complex 'Kyiv-Mohyla Academy']]. Vol. 229. Issue 217. pp. 24–29.
9. Охрімчук Т. В. Початковий етап розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами. *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 122–129.
9. Okhrimchuk, T. V. (2009). Pochatkovyi etap rozsliduvannia shakhraistva z finansovymi resursamy [Initial phase investigation of fraud with financial resources]. *Pravo i suspilstvo* [Law and Society], no 4. pp. 122–129.
10. Поливанюк В. Д. Особливості призначення деяких судових експертиз при розслідуванні злочинів, вчинених у банківській системі України з використанням сучасних інформаційних технологій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного*
10. Polyvaniuk, V. D. (2012). Osoblyvosti pryznachennia deiakykh sudovykh ekspertyz pry rozsliduvanni zlochyniv, vchynenykh u bankivskii systemi Ukrainy z vykorystanniam suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii [Features of the appointment of some forensic examinations in the

університету внутрішніх справ.
2012. № 3. С. 431–438.

investigation of crimes committed in the banking system of Ukraine with the use of modern information technologies]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universitetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk National University of Internal Affairs]. No 3. pp. 431–438.

11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 40. Ст. 365.

11. *Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini* (1999): Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 roku № 996-XIV [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine dated July 16, 1999 No. 996-XIV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1999. No 40. Article 365.

12. Про електронні довірчі послуги: закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 400.

12. *Pro elektronni dovirchi posluhy*: Zakon Ukrainy vid 5 zhovtnia 2017 roku № 2155-VIII [On electronic trust services: Law of Ukraine dated October 5, 2017, No 2155-VIII.]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2017. no 45. Article 400.

13. Про електронні документи та електронний документообіг: закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 275.

13. *Pro elektronni dokumenty ta elektronnyi dokumentoobih* (2003): zakon Ukrainy vid 22 travnia 2003 roku № 851-IV [On electronic documents and electronic document circulation: Law of Ukraine dated May 22, 2003 No 851-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. no 36. Article 275.

14. Про електронну комерцію: закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 78. Ст. 2590.

14. *Pro elektronnu komertsiiu*: zakon Ukrainy vid 3 veresnia 2015 roku № 675-VIII [On e-commerce: Law of Ukraine dated September 3, 2015 No 675-VIII]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine]. 2015. No 78. Article 2590.

15. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5: зареєстр. в Мініюсті України 3 листоп. 1998 р. за № 705/3145 (в ред. Наказу Мініюсту України від 26 грудня 2012 року № 1950/5). Офіційний вісник України. 2013. № 3. Ст. 91.

15. *Pro zatverdzhennia instruktsii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidgotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen*: Nakaz Ministerstva yustutsii Ukrainy vid 8 zhovtnia 1998 roku № 53/5: zareiestr. v Miniusti Ukrainy 3 lystop. 1998 r. za No 705/3145 (v red. Nakazu Miniustu Ukrainy vid 26 grudnia 2012 roku No 1950/5) [On approval of the Instruction on the appointment and conducting of forensic examinations and expert studies and scientific and methodological recommendations on the preparation and

- appointment of forensic examinations and expert studies: Order of the Ministry of Justice of Ukraine of October 8, 1998, No. 53/5: registered in the Ministry of Justice of Ukraine 3 November. 1998 under No. 705/3145 (as amended by the Decree of the Ministry of Justice of Ukraine dated December 26, 2012, No 1950/5)]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine]. 2013. No 3. Article 91
16. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 жовтня 2012 року № 1060. Зареєстр. в Мініюсті України 5 жовтня 2012 року за № 1695/22007. *Офіційний вісник України*. 2012. № 80. Ст. 3231.
16. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro elektronni osvichni resursy* (2012): nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 1 zhovtnia 2012 roku No 1060. Zareiestr. v Miniusti Ukrainy 5 zhovtnya 2012 roku za No 1695/22007 [On Approval of the Regulation on Electronic Educational Resources: Order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine dated October 1, 2012 No. 1060. in the Ministry of Justice of Ukraine on October 5, 2012 under No. 1695/22007]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine]. 2012. No 80. Article 3231.
17. Про судову експертизу: закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
17. *Pro sudovu ekspertyzu* (1994): zakon UkraYini vld 25 liutoho 1994 roku No 4038-HII []. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1994. No 28. Art. 232.
18. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8. *Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995-1998). Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ* / відп. ред. П. І. Шевчук. Київ: Юрінком Інтер, 1998. С. 78–85.
18. *Pro sudovu ekspertyzu v kryminalnykh i tsyvilnykh spravakh* (1997): postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 30 travnia 1997 roku № 8 [On Forensic Examination in Criminal and Civil Cases: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of May 30, 1997, No 8]. *Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy (1995-1998). Pravovi pozytsii shchodo rozhlidu sudamy okremykh katehorii tsyvilnykh sprav* [Resolution of the Plenary Session of the Supreme Court of Ukraine (1995-1998). Legal positions regarding the consideration by the courts of certain categories of civil cases], Kyiv, 1998. pp. 78–85.
19. Реуцький А. В. Методика розслідування злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 20 с.
19. *Reutskyi, A. V. (2009). Metodyka rozsliduvannia zlochyv u sferi vyhotovlennia ta obihu platizhnykh kartok: avtoref. dis. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09; Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho* [Method of investigation of crimes in the field of manufacturing and circulation of payment cards: author's abstract. Dissertation ... Candidate of Juridical Sciences: specialty 12.00.09; National lawyer acad. of Ukraine of Yaroslav

20. Рудик М. В. Крадіжка грошей з пластикових карток результат безпечності клієнтів чи заздалегідь спланований злочин. *Кримський юридичний вісник* / ред. колегія: В. В. Конопльов (гол.), С. О. Кузнichenko (заст. гол.); М. О. Самойлов (відп. секретар) та ін. Сімферополь: Вид-во Кримського юрид. ін-ту Одеського держ. ун-ту внутр. справ, 2010. № 1 (8). Ч. 2. С. 164–169.

20. Rudyk, M. V. (2010). Kradizhka hroshei z plastykovykh kartok rezultat bezpechnosti kliientiv chy zazdalehid splanovanyi zlochyn [Theft of money from plastic cards is the result of customer safety or a pre-planned crime]. *Krymskyi yurydychnyi visnyk* [The Crimean Legal Bulletin] Simferopol: Publishing House of the Crimean Law Institute of the Odessa State University of the Interior Affairs No 1 (8). Part 2. pp. 164–169.

ЭКСПЕРТНО-КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОЦЕССА РАССЛЕДОВАНИЯ МОШЕННИЧЕСТВА, СОВЕРШАЕМОГО С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БАНКОВСКИХ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТОЧЕК

И. С. Войтенко

В статье проанализированы понятие, правовое обеспечение, значение и порядок проведения судебной экспертизы при расследовании мошенничеств, совершаемых с использованием банковских платежных карточек. Определены значения технико-криминалистического экспертного исследования банковских платежных карточек. Отмечено знание объектов судебно-технической экспертизы банковских платежных карточек. В статье отмечается важность экспертизы подписи в указанных делах. Проанализирован порядок назначения судебно-бухгалтерских экспертиз при расследовании мошенничеств, совершаемых с использованием банковских платежных карточек. Объектами экспертизы здесь есть первичные документы и финансовая отчетность. Проанализированы важность заключения эксперта как источника доказательств при расследовании мошенничеств, совершаемых с использованием банковских платежных карточек.

Ключевые слова: мошенничество, банковские платежные карточки, документ, судебно-бухгалтерская экспертиза, программно-техническая экспертиза.

EXPERT-CRIMINAL PROVIDING PROCESS OF INVESTIGATION OF STORES INVOLVED IN USE OF BANK PAYMENT CARD

I. Voytenko

The concept, legal support, significance and procedure of forensic examination in the investigation of fraud committed with the use of bank payment cards are analyzed. The value of the technical and forensic expert research of bank payment cards is determined. The knowledge of objects of forensic examination of bank payment cards is noted. The article notes the importance of the examination of electronic signature in these cases. The order of appointment of forensic accounting examinations in the investigation of fraud committed with the use of bank payment cards is analyzed. The objects of expertise here are the primary documents and financial statements. The importance of the expert's conclusion as a source of evidence in the investigation of fraudulent use of bank payment cards is analyzed.

Key words: fraud, bank payment cards, document, forensic accounting expertise, software and technical expertise.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.23>

УДК 343.98

Ю. Г. Лиодорова

**соискатель на степень доктора экономических наук,
старший эксперт**

Криминалистическое управление государственной полиции Латвии

Я. Г. Иевитис

**соискатель на степень доктора юридических наук,
прокурор**

Специализированная прокуратура Латвии

ПРИМЕНЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ ТРЕУГОЛЬНИКА МОШЕННИЧЕСТВА В РАСКРЫТИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

В статье, на основании анализа научной литературы и практических рекомендаций профессиональных организаций, рассмотрена концепция «треугольника мошенничества», состоящая из трёх элементов: мотив, возможность и самооправдание. Авторы систематизировали индикаторы (сигналы) элементов «треугольника мошенничества» для обнаружения преступного деяния экономического характера и лиц, совершивших данное деяние, указав способы выявления таких сигналов. В статье авторы указали практику применения данной концепции и рекомендации к расширению сферы применения.

Ключевые слова: «треугольник мошенничества», мотив, возможность, самооправдание, индикаторы элементов, экономические преступления.

Экономическая преступность является составляющей частью совокупной преступности, представляет собой массовое негативное уголовно-правовое дифференцированное общественное явление, обусловленное качественными и количественными показателями специфических закономерностей и вызывающее неблагоприятные социально-экономические последствия [1, с. 202].

Экономические преступления, известные также как финансовые преступления, относятся к незаконным действиям, совершенным отдельным лицом или группой лиц для получения финансового или профессионального преимущества. Основным мотивом таких преступлений является экономическая выгода. Низкий риск раскрытия и